

Verslag workshop

“Bij-zonder kleurrijk landschap: Van initiatief naar implementatie”

Datum: 3 juni 2014

Plaats: De Hooisuur, Heineken, Zoeterwoude

Welkom door Eveliene Steingröver, Alterra Wageningen UR

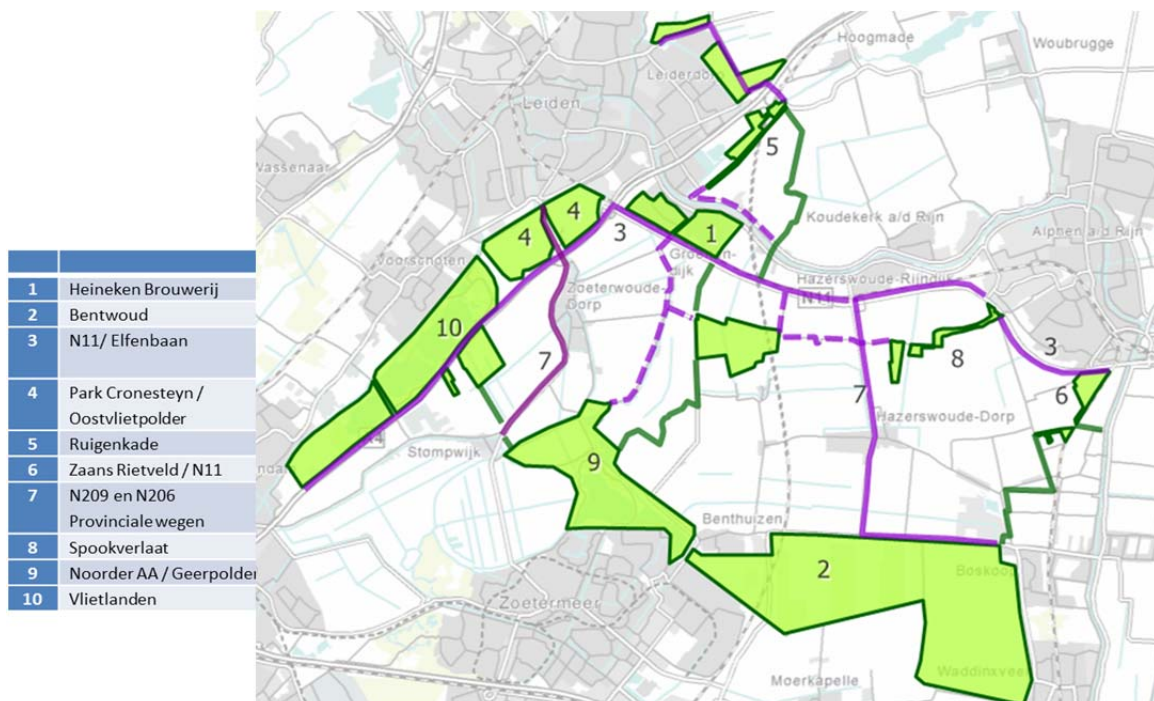
Eveliëne licht het programma Groene Cirkels toe. In Groene Cirkels werken Heineken, provincie Zuid-Holland en kennispartner Alterra Wageningen UR samen aan een klimaatneutrale brouwerij, een duurzame economie en een aangename leefomgeving in Zoeterwoude. Een van de ambities van Groene Cirkels is het realiseren van een ‘bijenlandschap’ in de regio.

Toelichting op mogelijk vervolg door Menko Wiersema, provincie Zuid-Holland.

Menko licht de achtergrond van de ambitie van de provincie toe om een regionaal bijenlandschap te realiseren en de stand van zaken. Een groot aantal gebiedspartners zijn geïnteresseerd in een bijvriendelijker inrichting en beheer en om onderdeel te worden van een groter regionaal bijenlandschap. De provincie heeft enkele mogelijkheden voor (co-) financiering, in het kader van:

- **Pilot Bijenlandschap:** financiering van inventarisatie(s) en beheervoorstellen per deelgebied, kleinschalige experimenten, Inrichtingsmaatregelen, verbinding met ketens (Beedeal CLM)
- **Kwaliteitsimpuls bestaande recreatie- en natuurgebieden**
Grote investeringen in recreatie en biodiversiteit, met bijenlandschap als onderdeel
- **Gebiedsdeal:** rond Leiden en Alphen en evt Zoetermeer

(zie presentatie voor meer details)

Toelichting op het doel van de workshop door Sabine van Rooij, Alterra Wageningen UR

Project 'Bij-zonder kleurrijk landschap' is één van de activiteiten om het regionale bijenlandschap te realiseren. In dit project maken we een handreiking voor gebiedsactoren om hun terrein bijvriendelijker te maken en een onderdeel te laten zijn van het regionale bijenlandschap. Er is een concept van deze handreiking klaar. Doel van deze workshop is om de handreiking te gebruiken bij het plannen van maatregelen in een deelgebied. Op basis daarvan kunnen acties benoemd worden die het initiatief verder kunnen brengen naar implementatie. En kunnen we suggesties die er komen meenemen in het definitief maken van de handreiking. Er zijn 4 groepen waarin we deze stap willen maken:

- Oostvlietpolder – Vlietland-Cronesteyn
- Archeon – Alphen a/d Rijn
- Bermen
- Monitoring

Verslag groep Oostvlietpolder - Cronesteyn
--

Deelnemers groep:

Marcel Betgen (Bijkerij), Cees van Oijen (Life +), Nanda Ruyzing (gemeente Leiden), Jan Willem van Rijn van Alkemade (Imkersvereniging Leiden), Marloes Gout (architect)
Willemien Geertsema (Wageningen Universiteit) – groepsleider, verslag

Aanpak:

In de groep is gesproken over de huidige kwaliteit van de beide gebieden Oostvlietpolder (OVP) en Cronesteyn (CS), de huidige kwaliteit en gewenste acties om het bij-vriendelijker te maken. Beide gebieden zijn polders, eigendom van de gemeente Leiden.

Huidige kwaliteit

Cronesteyn: CS is een polderpark, een voormalig landgoed. Langs de randen is een brede strook met opgaande begroeiing aanwezig (1A op de kaart). Hier zijn geleidelijke overgangen naar grazige vegetaties aanwezig. Het middelste deel van de polder is opener met grasland (1B). Verder is er een theehuis met momenteel een doolhof van zonnebloemen aanwezig en staat er een bijenstal (Imkersvereniging Leiden). In de zuidoosthoek liggen volkstuinen. Langs de Vliet staat een rij met lindebomen die in het najaar veel nectar en pollen leveren.

In het gebied is potentie voor een bed en breakfast voor het hommelprofiel

Oostvlietpolder: OVP is een polder met sloten en weilanden. Langs de Vliet is lintbebouwing aanwezig, daarachter begint de open polder. Het zuidwestelijke deel van de polder is weidevogelgebied (3 op de kaart). In het midden zijn volkstuincomplexen aanwezig. De gemeente Leiden is bezig plannen te ontwikkelen voor een deel van het gebied, waar ruimte moet zijn voor extensieve en natuurvriendelijke recreatie. Er is een bijenstal (gerealiseerd via crowdfunding door de Bijkerij) aanwezig met een drachtplantentuin met nectar en pollen leverende planten voor de bijen.

In het gebied is potentie voor een bed en breakfast voor het hommelprofiel en het zweefvliegen profiel.

Acties/maatregelen

Een belangrijke afspraak staat in de bovenste regel: gezamenlijk overleg tussen vertegenwoordiging van belanghebbenden uit de beide gebieden en de gemeente, omdat gemeente eigenaar van de grond is en een belangrijke stem in de inrichting en beheer heeft. Beheerplan wordt herzien na 2015, dus goed om dat moment aan te grijpen. Zie verder tabel hieronder.

Suggesties voor de handreiking

- Plaatjes met inspirerende voorbeelden: niet helemaal eerlijk: zonder maatregelen laten kale bomen in herfst/winter zien, bij de her-ingerichte plaatjes is het opeens zomer en staat alles fris in het blad (idee: ook de winter-plaatjes foto-shoppen?)
- Meer voorbeeldplaatjes van fourageer en netshabitat bij de ecoprofielen
- Waarop is de richtlijn voor het maximum aantal bijenkasten gebaseerd?

Nr op kaart	Wat en Waar	Afspraken: Wie (betrokken partijen en trekker)
-	In 2015 verloopt het beheerplan van de gemeente Leiden. Het streven is om bij de herziening de betrokken bestuurder en ambtenaren van ideeën en argumenten te voorzien om het beheer bij-vriendelijker te maken	Gemeente Leiden > afspraak: JWR en MB zetten in om een gezamenlijk overleg met Fred Weber (Leidse Bond van Amateursuinders) en vertegenwoordiging van de Vrienden van Cronenburg een gesprek met de gemeente te plannen
1A	Check op bij-vriendelijke soorten opgaande begroeiing (welke soorten), met name de najaarsdracht.	gemeente Leiden (beheer, eigenaar), Vrienden van Cronesteyn, Tuindersvereniging Cronesteyn, IVN (KNNV), IVL. – aansluiten bij bovenstaande punt
1B	Beheer van bermen: niet klepelen & zuigen, maar maaien & afvoeren, staat wel in beheerplan, maar niet altijd in praktijk gebracht. De recreatie velden worden nu kortgemaaid, maar een deel van het grasland langer laten met kansen voor bloeiende kruiden (inspiratie = Vondelpark)	
2	Aanvullen najaarsdracht (met name in OVP aan de orde), bv lindes planten	
3	Bloemrijk slootkantbeheer	Agrariërs (ANV), Zuidhollands Landschap
4	Volkstuinjes: beperken bestrijdingsmiddelen en aandacht voor bij-vriendelijke beplanting	Leidse Bond v Amateursuinders & andere verenigingen
5	Rijnlandroute, inpassen van bermen, beplanting bij-vriendelijk	Provincie + anderen
6	Drachtplantentuin aanleggen (0.5 ha),	De Bijkerij + gemeente Leiden
-	Evenemententerreinen met tijdelijke bestemming gebruiken voor drachtverbetering	

Archeon – Alphen a/d Rijn

Deelnemers: Menko Wiersema (PZH), Kees Verdouw (PZH), Wiel van der Mark (Archeon), Jan de Frankrijker (Archeon), Francis van der Linden (vlechthegeen), Fien Verbij (ANV Weide & Waterpracht), Marcel van der Veen (Alphen aan den Rijn)

Aanpak

In de groep zijn de verschillende deelgebieden met hun beheerders benoemd en op kaart aangegeven. Vervolgens is van de verschillende gebieden aangegeven welke potentie het gebied heeft tav. Bed (Nest) of Breakfast (Voedsel).

Gebied	Beheerder	Bed (N) of Breakfast (V)	Actief betrokken bij project
Archeon	Archeon	N+V	Ja
Agrarisch gebied Rietveldse Pad	ANV Weide&Waterpracht	V+gedeeltelijk N	Ja
Groene Vinger en Polderpeil	Gemeente Alphen aan den Rijn/stadstuin	V	Ja
Camping Polderflora	Fam. Vergeer	V	Ja
Volkstuinen	Vereniging Spoorzicht	V	Nog niet
Geluidswal	Gemeente Alphen aan den Rijn	N	Ja
Bermen N11	Rijkswaterstaat	V	Ja
Zaanse Rietveld	Staatsbosbeheer	N+V	Ja
Woonwijken Burggooi, Ecolonia	Gemeente Alphen aan den Rijn, bewoners	V	Bewoners nog niet
Compierkade	Gemeente Alphen aan den Rijn	V	Ja
Houtkades: Bedelaarsbos, Spijkerboorse kade, Molenwetering	Gemeente Alphen aan den Rijn	V	Ja
Houtkade: Spookverlaat	Staatsbosbeheer	V	Ja
Stichting Landschapsfonds Alphen (landelijk gebied)			Ja
IVN Alphen aan den Rijn			Ja

Huidige situatie

Archeon besteedt aandacht aan de honingbij in het park, daarnaast ontwikkelt Archeon informatie waarmee de bij in historisch perspectief geplaatst wordt. In het park vindt natuurlijk historisch beheer van bijen in korven plaats, de door bijen verzamelde honing wordt niet gebruikt voor commerciële doeleinden.

De Agrarische natuurvereniging Weide en Waterpracht bevordert soortenrijk bermbeheer. De laatste 2 meter van de percelen wordt niet vóór 1 juni gemaaid. Op basis van het SNL ontvangen de betrokken agrariërs een vergoeding voor dit agrarisch natuurbeheer van ca. €1100/ha. In totaal wordt ongeveer 8 ha op deze wijze beheerd. In de toekomst ontstaat mogelijk een knelpunt omdat deze subsidieregeling wordt gewijzigd.

Gemeente Alphen aan den Rijn beheert het overgrote areaal in de beschreven gebieden op natuurlijke wijze. De ruig grasbermen worden maximaal 2 keer per jaar gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd.

Staatsbosbeheer heeft de doelstelling het Zaanse Rietveld geschikt te houden voor weidevogels door te beheren op een open waterrijk landschap. Recent zijn grote grazers in het gebied geïntroduceerd.

Uitdaging

Met alle partijen in het aaneengesloten gebied een groot bijenlandschap ontwikkelen, dat ook de stad-landverbindingen versterkt én voor verschillende typen recreanten een interessant gebied vormt. De mogelijkheden van Archeon benutten om de kennis over bestuivende insecten uit te dragen en te vergroten.

Stappen

- Opstellen plan van aanpak (actie Wiel van der Mark)
- Inventarisatie van huidige en potentiële natuurwaarden tav bestuivende insecten (actie Menko Wiersema)
- Meerdere partijen, sterker binden aan het project (actie Marcel van der Veen/Wiel van der Mark)
- Intentie en plan onderbrengen in gebiedsdeal tussen Gemeente en PZH.
- Concreet uitvoeringsplan opstellen om bijenlandschap daadwerkelijk te realiseren.

Aandachtspunten

- Opdracht inventarisatie huidige en potentiële natuurwaarden goed afbakenen.
- Greendeal Bijenlandschap vóór oktober gereed t.b.v. uitvoering in 2015.
- Oplossing vinden voor het wegvallen van subsidie vanaf 2016 voor het agrarisch natuurbeheer in de omgeving van het Rietveldse pad.

Acties die dit initiatief verder kunnen brengen:

- you-tube filmpje met de route van station naar Archeon en verder, om de droom van een bijencorridor te verbeelden, zodat andere actoren geïnformeerd en geënthousiasmeerd kunnen worden.
- een informatiepaneel met het logo van de groene Cirkels om aan te geven dat Archeon / Alphen onderdeel is van het regionale bijenlandschap van Groene Cirkels.

Verslag Groep Bermen:

Deelnemers: Ivette van der Wiel, Alida van de Akker, Peter van Helsdingen, Joop spijker, Hannie korthof; stichting Land van Wijk en Wouden. Sabine van Rooij Gerrit van Leeuwen.

Oogst vorige keer

Wat betreft bermen waren er verschillende kansen en geïnteresseerde beheerders:

- Gemeenten (bezig in project Bloemrijke bermen), Provincie en RWS. Een kansenkaart voor ecologisch beheer langs gemeente- en provinciale wegen is gemaakt in het kader van een bijeenkomst van het 'zuster'-project Bloemrijke Bermen. De hierbij aangesloten gemeenten gaan 40 km wegbermen ecologische beheren en vormen een kennisnetwerk ecologisch bermbeheer.
- Langs de rijkswegen liggen goede kansen, de ziet RWS ook. Rijkswaterstaat is bezig om te onderzoeken hoe ze de wegbermen bijvriendelijker kunnen beheren. Ze hebben EIS al opdracht gegeven om de bijenbevolking te inventariseren langs N11, een plek waar veel kansen liggen. Ook langs de A4 en de A12 (brede bermen, en zandlichaam heeft potentie voor nestplekken) liggen kansen. Helaas kon RWS nu niet aanwezig zijn. droge zandige plekken; taluds A-12 en A-6; zuidhellingen nestplekken

Acties om bermen om te vormen tot belangrijke schakels in het bijenlandschap

1. Betrek Hoogheemraadschap Rijnland. Inventariseer wat en waar hun oevers kunnen bijdragen aan het bijenlandschap. Het hoogheemraadschap heeft onlangs te kennen gegeven te willen aansluiten bij Groene Cirkels. Zij zouden door bijvriendelijk beheer van oevers een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het regionale bijenlandschap.
2. Creeër een uitwisselingsgroep van bermbeheerders in het gebied met alle beherende overheden (rijk, gemeenten, provincie, hoogheemraadschap). Dit om betrokkenheid, kennis en enthousiasme te vergroten door de hele procesketen: van bestuurder, beleidsmaker, controleur, aannemer, uitvoerder. Anders komt er van een besluit van beleidsmakers voor bij-vriendelijk beheer in de praktijk niets terecht. Deze groep kan leren/uitwisselen over:
  - a. Organisatie van het proces: hoe borg je dat maatregelen ook worden uitgevoerd als bedoeld, hoe besteedt je goed uit? bijv. door gedragscode voor aannemers, aanpassen van de keur, regie voeren, afspraken maken over routes e.d.

- b. eenvoudige vuistregels / werkwijzen voor in gedragscode (bijv.: niet maaien voordat Margrietten zaad hebben gezet --> want dan hebben de belangrijke bloemen ook zaad gezet)
- c. Scholing op verschillende nivo's; uitvoerders, beheerders van gemeenten etc.
- d. Goede voorbeelden in het zonnetje zetten
- e. Bestuurlijke aandacht creëren.

Provincie of St. Land van Wijk en wouden kunnen een coördinatierol op zich nemen en Alterra en EIS kunnen kennis inbrengen.

3. Nulmeting/monitoring van de uitgangssituatie om gebruik te kunnen maken van potenties van het gebied of rekening te houden met de bestaande bijenbevolking. Daarnaast om het effect van maatregelen te kunnen evalueren.
4. Organisatie van overleg tussen provincie en RWS om mogelijkheden te verkennen waar de potentie van (spoor)wegen en bermen voor drachtplanten en nestgelegenheid voor bijen benut kan worden. Zandige plekken in het veengebied zijn schaars. De (spoor) wegen zijn gelegen op zandlichamen, met name wanneer deze op het zuiden zijn georiënteerd zijn deze interessant als nestplek. Met name interessant wanneer de berm langs een natuur(lijk) gebied loopt met veel drachtplanten. Ook evt. mogelijkheden voor dood hout in de berm. In aanvulling op actie 2. EIS / Alterra kunnen kennis inbrengen.
5. Betrek boeren en laat hen bijdragen aan bij-vriendelijk landschap. Als beheerder van randen voor meer drachtplanten en meer hout in overhoekjes voor meer nestplekken. Er is een projectvoorstel "bijenlandschap Holland Rijnland" getrokken door St. Land van Wijk en Wouden in de maak, waar dit in voorzien is (wordt ingediend bij Provincie). Belangrijke partner in het projectvoorstel is ANV de Groene Klaver. Alterra en EIS kunnen hierin kennis leveren.

Suggesties voor de handreiking:

- Voeg een kader toe: van willen naar doen: goede voorbeelden. Hoe ga je om met mensen van beheer, hoe besteedt je uit? Hoe borg je dat het doel ook realiteit wordt? In bloemrijke bermen zijn daarvoor al interessante oplossingen bedacht, bij Alterra is er kennis over aanwezig. Ivette en Joop schrijven daar een kader over.

Verslag groep monitoring

Deelnemers:

Marga Alferink (De Groene Motor), Hendrik Baas (gemeente Zoetermeer), Eduard van Iersel, (student hogeschool Delft, stage bij gem. Zoeterwoude), Leontine Cenin (zojuist afgestudeerd industrieel ecooloog uit Delft), Joke Luttik (Alterra), Menno Reemer (EIS Kenniscentrum Insecten)

Waarom monitoren?

- meten van effecten van inrichting en beheer op biodiversiteit (met name bestuivende insectenbijen, zweefvliegen)
- vergroten bewustwording en betrokkenheid

Wat gebeurt er al op het vlak van monitoring?

- Omnibusenquête Zoetermeer (natuurwaarde en beleving)
- St Eis monitort bermen langs N11 (bijen...)
- Groene Motor wil met vrijwilligers gaan monitoren
- Alterra monitort voor Groene Cirkels (biodiversiteit, beleving, waterkwaliteit, energie)

Wat willen we doen/wat is er nodig?

- Monitoren op plekken waar daadwerkelijk bij-vriendelijk beheer wordt/gaat worden gevoerd
- Specialisten laten monitoren in representatieve gebieden in het Land van Wijk & Wouden (ook nodig om de resultaten van monitoring door vrijwilligers te kunnen 'ijken')
- Handreiking ontwikkelen om met vrijwilligers te monitoren
- Basistraining geven aan vrijwilligers
- Gericht doelgroepen benaderen: scholen, burgers, wandelgroepen, sporters, manege, scouting ("heitje voor een bijtje"), horeca-ondernemers, natuurfotografen

Overige opmerkingen:

- Technische hulpmiddelen ontwikkelen: apps (er wordt aan bijenapp gewerkt door Naturalis/EIS), webcam
- Bestaande tools, datasystemen en netwerken/organisaties beter benutten (waarneming.nl, Agrarisch meetnet, Vlinderstichting, imkers..)
- Jongeren erbij betrekken
- Het sociale aspect is heel belangrijk. Mensen die monitoren worden ambassadeurs!
- Samenwerking zoeken met Bloemrijke bermen (niet aan tafel)

Suggesties voor de handreiking:

- Plaatje met B&Bs en verbindingen daartussen roept vragen op

Afsluiting

In de groepen zijn de gebieden en monitoring goed doorgesproken. Dit heeft voor de deelgebieden Oostvlietpolder en voor Alphen geleid tot kaarten met een gedetailleerder invulling met maatregelen en ook voor 'bermen' en 'monitoring' tot het formuleren van concrete acties die nodig zijn om de initiatieven die er zijn verder te brengen naar implementatie. Ook zijn er een aantal concrete suggesties gedaan die we kunnen gebruiken bij het afmaken van de handreiking.

De acties die benoemd zijn brengen we in bij programma Groene Cirkels, met de vraag of zij deze acties kunnen ondersteunen of mogelijk maken.

Iedereen bedankt voor het inbrengen van zijn kennis en enthousiasme, ook Heineken bedankt voor de goede verzorging!